

**T.T.K. (TÜRK TARİH KURUMU) BİNASINDA
İÇERİK-BİÇİM İLİŞKİLERİ ÜZERİNE**

Berrin AKGÜN

**Balıkesir Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi
10100-Balıkesir**

ÖZ

Mimari eleştiride amaç; düşünme, tasarım ve uygulama evrelerini sorgulamak ve bunların birbirleriyle ilişkilerini ortaya sermektir.

Mimari eleştiride kesin kurallardan bahsetmek mümkün değildir. Fakat, mimari eleştirinin sanat eserinin içerik ve biçim ilişkilerini gözden geçirmesi ve içeriğin biçime dönüşümünü vurgulaması gereklidir.

Bu çalışmada Turgut Cansever tarafından 1951 yılında tasarlanan T.T.K. (Türk Tarih Kurumu) Binası içeriğinin katmanları ve içerik biçim ilişkisi açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mimari Eleştiri, T.T.K. Binası, İçerik, Form.

ABSTRACT

Aims of the architectural criticism are to examine the thoughts, design and application phases and to put forward the relationship between them.

It is impossible to mention about exact rules in architectural criticism. But, architectural criticism needs to review the relation between content and form of the work of art and to emphasize the transformation from the content to the form.

In this study, T.T.K. (Türk Tarih Kurumu) Building which was designed in 1951 by Turgut Cansever has been studied from the points of content elements and the relation between theme and form.

Key Words: Architectural Criticism, T.T.K. Building, Content, Form.

1. GİRİŞ

Tüm yanlış anlamalara ve uygulamalara rağmen, eleştiri; düşünme, tasarım ve uygulama arasındaki karmaşık ilişkilerin

anlaşılması ve bu eylemlerin birbirini nasıl beslediğini ortaya sermesi açısından önem taşıyan, mimarlığın sadece mesleki ve teknik bir oluşa indirgenmesini önleyen bir araçtır.

Colquhoun "Mimari Eleştiri Yazıları"nda eleştirinin kurallarının kesin değişmez değerler olarak varolmadığını belirlerken, yapının içeriğinin anlaşılabilirliği üzerinde ayrıntı ile durmaktadır.

"Eleştiri, heves ile kuşku, şiirsel yakınlık ile çözümleme arasındaki sahipsiz ülkede oturur. İşlevi, çok ender durumlar dışında, ne göklere çıkarmak ne de yerin dibine batırmaktır ve hiçbir zaman da tartıştığı yapının özünü kavrayamaz. Yapının göze görünen özgünlüğünün ötesine geçmeli ve onu bir eşsöze dönüştürmeden onun ideolojik çerçevesini sergilemelidir [1]."

Kagan ise "Estetik ve Sanat" adlı yapıtında biçim ve içerikten oluştuğu ön kabulü ile incelediği sanat yapıtında, içeriği şöyle tanımlar:

"Bir yapıtın içeriği, kendi biçiminin anlamıdır, onu oluşturan işaret sisteminin anlam yüküdür, yapıtın tüm görüntüsel dokusu içinde barınan ve oradan çıkan manevi bildirimdir [2]."

Kagan'a göre sanatsal anlatımın bilgisel ve değerlendirici mahiyeti onun ikili doğasıdır. Bu durum sanat yapıtında tema ile şiirsel fikrin diyalektik birlikteliği olarak ortaya çıkar. Bu yüzden içerik; tema, temanın düşünsel olarak işlenişi, temanın yorumlanması ve temanın fikrîsel-şiirsel olarak sergileniş şekli katmanlarından oluşur.

Sanatçı hangi temayı işleyeceğini, dünya görüşüne göre belirler. Temanın gelişmesi ise sanatçının temayı anlamlandırma biçimine göre değişim gösterir. Bu yüzden sanat eserinin eleştirisinde içeriğin okunması, sanatçının ideolojik düşüncesinin ortaya serilmesini de gerektirir. Sanatçı ise yetiştiği toplumun, her ne kadar bir adım önünde de olsa onun üyesi, parçasıdır. Toplum, sanatçının yaşam bilgisini ve yaratmış olduğu eserin üretim sürecini çizdiği zihinsel çerçeve ile etkilediği gibi, eserin okunması endişesini taşıyan ve bu yüzden toplumun sadece bir adım önünde giden sanatçı için aynı zamanda bir ayakbağı gibi de görünmektedir.

Sanat eserinin değer belirleyici, zihnen modellendirici, madden inşa edici, dil yaratıcı ve toplumu yönlendirici ya da en azından bilgilendirici olmasının gerekliliğinin anımsanmasından sonra T.T.K. Binası'nın değerlendirilmesine geçilmesi mümkündür.

2. YÖNTEM

Bu yazı, Türk Tarih Kurumu Binası'nı şu bağlamlarda tartışmaya çalışacaktır: Tasarımcısı ve onun yaşam bilgisi, toplum sanatçı etkileşimi ve bu iki ana verinin yapının içeriğine ve üretim sürecine etkileri, tasarımcının biçimsel dili kullanımı. Tartışmanın yönteminin belirlenmesinde ise Mossej Kagan'ın "Estetik ve Sanat" adlı kitabında belirttiği sanat eserinin üretim sürecine ilişkin bilgiler yönlendirici olmuştur.

3. TURGUT CANSEVER VE SANATSAL BİLGİ

Sanatsal bilgiyi varlık bilincinde arayan Cansever, sadece birbiri ile söyleşen mimar elitin içinde özel bir yere sahiptir. Çünkü o, karşısında söyleşecek kimseyi bulamamıştır. T.T.K. Binası'nı tasarlamış olduğu dönemdeki ılımlı islami-gelenekçi tutum, bu yalnızlık sonucu, gün geçtikçe belki tasarımlarında değil ama biçiminde marjinalleşmektedir. Bu yapının, islami biçimin izlerini en az taşıyan ama tersine biçimi ile en iyi örtüşen yapısı olması nedeniyle, yapıtları arasında özel bir yeri olduğunu savlamak ve yapının estetik açıdan irdelenmesine bu çerçeveden yaklaşmak doğru bir tutum olacaktır.

Cansever'e göre varlık bilinci, hayatın tüm alanlarını kapsayan dolayısıyla sanatta da yansıması gereken bir kaynaktır [3]. Bu kaynak, hem onun tüm yaşantısını hem de yapılarını ve dolayısıyla T.T.K. Binasını da yönlendirmiştir.

Cansever'in Türk toplumunun bir bireyi olması, biçiminin islami tınılı olmasını etkilemiştir, diyebiliriz. Çünkü islam, toplum yapımızın yadsınamaz bir gerçeğidir. Ancak yüzyılları kapsayan bir süreç sonucu oluşan islami yorum, toplumumuzda son günlere kadar radikal uçlara varmamıştır. Bu ılımlı sentez, Cansever'in Hasan Fethi'de görülen teknolojiyi reddetme gibi uç noktalara varmasını önlemiştir.

Tüm yapılarında olduğu gibi T.T.K. Binası'nda da yücelttiği; yaşamın, dolayısıyla da mimarlığın bir bütün olarak kavranması ve değerlendirilmesi anlayışı, aslında bir bakıma sanatı kullanarak toplumu etik olarak yönlendirmesidir.

Mimarlığı biçim ve simgeler repertuarı olarak görmemesinin ve özü kavrama çabasının nedenlerinden biri, üyesi olduğu islam dininin biçimsel çağrışım ve simgelere izin vermeyen tutumudur. Bir diğer neden ise toplumumuzun mimarlık geleneğinde biçimin baki kalmamış olmasıdır. Örneğin, Anadolu Selçuklular; Selçuklu ve Arap

uygarlıklarından aldıkları kamusal yapı şema ve biçimlerini, iklimik ve toplumsal veriler ışığında tekrar yorumlamışlardır. Osmanlı döneminde de bu gelenek devam eder. Örneğin mabetlerde, harimin kurgusunda ulaşılmaya çalışılan nokta, camiye gelenlerin ibadeti tek bir ruh halinde yapabilmeleridir. Bu amaçla pek çok farklı şema ve örtü kompozisyonu denenmiştir. Bu yapısal gelişme, onun biçim-içerik ilişkisine bakışını belirleyen bir kuvvettir. Çünkü Osmanlıda da içerik biçimden önceldir.

Sanatçı, sanatsal bilgisi ile toplumu yönlendirme yöntemini ise, mimarlıkta geçmiş ve bugünün birbiri içinde eritilmesi biçiminde modellendirmiştir. Ona göre, artizanal ile modernin yorumu yapılmalıdır. Yani Cansever, bugünü bir bütün olarak kavradığı gibi tarihe de aynı açı ile yaklaşır. Bu bilgilerin ışığında; Cansever'in bu binanın işlevini nasıl yorumladığını inceleyebiliriz.

4. TÜRK TARİH KURUMU BİNASININ İÇERİĞİ VE ESTETİK ELEŞTİRİSİ

Türk Tarih Kurumu, batılılaşma ile başlayan ve cumhuriyetle birlikte ivmesini hızlandıran batı ile kültürel etkileşim sürecine, uygun anlamda bir tarih bilgisi ve bilincini geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Kurumun, Türk tarihi araştırmaları için bir çalışma merkezi olmakla birlikte, konu ile ilgili kitapların bulundurulacağı bir kütüphaneyi de barındırması istenmiştir. Bunların dışında bilimsel konferans ve kongrelerin düzenlenmesine imkan tanınması da yapıdan beklenen fonksiyonlar arasındadır.

Yapı, bir gösterge sistemi içinde ele alındığında; yapının içeriği biçime göre gösterilen olduğu gibi aynı zamanda tasarımcının yaşam bilgisinin de bir işareti (göstereni) olduğundan öncelikle, Cansever'in tarihe bakış açısı, tarih bilinci ortaya dökülmelidir. Cansever yapının fonksiyonu hakkında şunları düşünmektedir:

"Yeni bir dünya, ancak tarihin akışına dayanan gerçek ve evrensel amaçlara yönelerek kurulabilir. Amaçlarımızın şekillenmesi tarihin akışına dair bilginin derin şekilde etkisi altındadır.

Kopuk, parçalanmış çalışmaların ve sayısız felaketlerin tehdidi altındaki bir dünyada günümüz insanının gerçek bir erdeme ulaşma ve kendisini topyekün tahrip tehditlerinden kurtarma çabasına temel teşkil edecek bir tarih ve gerçek şuurunun geliştirildiği bir merkez olarak Türk Tarih Kurumu binasının aynı tarih ve gerçek şuurunun aksettirmesi gerekiyordu [4]."

Tasarımcı, tarihi kavrama ve yorumlama bilincini korunması gereken bir değer olarak görmüş ve yapıya konusunun gereği olan işlevinin yanı sıra; bu değeri koruma görevini de yüklemiştir. Yapının temasının işlenişi ile ilgili tartışmaya geçmeden önce temanın doğruluk payı üzerinde durulması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Cansever'in yaşam bilgisinin sonucu oluşan, tarihin yaşandığı gibi gerçek ve aynı zamanda evrensel amaçlara dayanacak bir tarih bilinci ve yorumu düşüncesi ve bir sonraki aşama olan tarih bilincini koruma şiirsel fikri, yani temayı anlamlandırması konusu üzerinde düşünüldüğünde akla gelen bazı soru işaretlerinin yanıtlanması gereklidir.

Çünkü sadece yorumlanan ve yazılan tarih değil, aynı zamanda yaşanan tarih bile görelidir. Yorumlayanın ve yaşayanın içinde bulunduğu topluma, yaşam felsefesine ve hatta anlık psikolojik durumuna göre değişen, elde avuçta tutulması mümkün olmayacak kadar akışkan ve yorumlayanın elinde korkunç derecede yönlendirici bir güç kaynağının evrensel amaçlara yönlendirilmesi mümkün gibi gözükmemektedir. Evrensel amaçlara yönlendirilmiş bir tarih bilinci söz konusu olabilir mi?

Aynı zamanda tasarımcının tarih bilincini korumaya almak fikri üzerinde de bazı soru işaretleri oluşmaktadır. Turgut Cansever, bu yapı ile neyi kimden korumaktadır? Bir kaplumbağa misali kabuğuna çekerek topladığı, koruduğu; toplum için bir değer olmaktan öte, kullananların ve yorumlayanların elinde bir güç göstergesine dönüşmüş olan, " tarih" bilinci midir? Eğer içinde barındırdığı bir değer sistemi ise gerçekten, bu değerler hapsolunarak statikleştirilmeli midir? Eğer ulaşılan tarih bilinci, geliştirilmeyecek ve paylaşılmayacaksa kimin işine yarayacaktır? Acaba Cansever, aslında toplumumuzun genel saplantısı olan tarih tanımında mı takılıp kalmıştır? Bu anlamda temanın tekrar sorgulanması gereklidir.

Konuya bir diğer açıdan yaklaşılacak olursa, Cansever'in T.T.K. Binası için önermiş olduğu tema, Osmanlı konutunun teması ile büyük bir benzerlik taşımaktadır. Osmanlı insanının kalesi olan konut da içinde barındırdığı aileye ait değerleri yabancıya karşı saklayacak biçimde içe dönüktür. Bu bağlamda tema ve şiirsel fikir, zaten belirlenmiş bir sonuca sebep mi bulmaktır? Yine aynı konuya strüktüralist açıdan yaklaşacak olursak; yapının gösterileni olan teması aslında, Osmanlı gelenekselindeki anlamın göstereni haline gelmiştir. Yani, eğer bir

yapıtın içeriği, başka bir içeriğe gönderme yapabiliyorsa Cansever farklı bir gösterge örüntüsü mü kurmuştur?

Cansever'in Osmanlı konutundaki biçim içerik ilişkisini çok iyi özümsemiş olduğu bir gerçektir. Ancak bu içeriği T.T.K. binasında kullanması, tıpkı Utzon'un Sydney Opera Binası'nda ve Ungers'in Frankfurt Müzesi'nde olduğu gibi işlev ile temanın çakışmaması durumuna benzemektedir. Bu yaklaşımla yapının, biçime dönüşüm esnasında ikonik simgesel tasarım yöntemi ile tasarlandığını söyleyebiliriz.

Tasarımcı içeriğin biçime dönüşümü sırasında almış olduğu konstrüktif kararları şöyle anlatıyor:

"Yapı merkezi bir plana göre bir hol etrafında kuruldu.

Tepe ışıklarıyla aydınlanan bu holün etrafına kütüphane, konferans salonu bilimsel çalışma, toplantı, idare odaları, sergi ve istirahat alanları yerleştirildi.

Orta holün çevresini ışıklandırması ile, binaya dışa kapalı, korunmuş, içine topladığı değerleri koruyan bir karakter kazandırılmaya çalışıldı [5]."

Ağa Han Mimarlık Ödülü Seçici Kurul Raporu'nda ise bu avlu ile ilgili düşünceler şöyle özetlenmiştir:

"Çevresinde ana işlevlerin öbeklendiği merkezi "vaha" avlu medreselerin merkezi avlularının biçimsel örgütlenmesi üzerine kurulmuştur. Bu mekan kendini çevreleyen kentsel mekanın devamı gibi görülmüş, ama ışık ve güneş gibi dışsal etkilerden iyi korunmuştur. Bir "ribat"ın savunucu karakteri ve bir "Öğrenim Hisarı"nın görüntüsü geleneksel mimarinin içsel yönelim karakteristiğini güçlendirmektedir [6]."

Sözü edilen bu avlu, tasarımcının simgesel gösterge örüntüsünün en önemli elemanlarından biridir. Sanatçı bu avlunun anlamının bir bölümünü, toplayıcılığını kullanmıştır. Diğer anlam olan avlunun doğa şartlarını hissettirmesi özelliğini ise bilinçli bir şekilde saptırmış olmalı gibi görünmektedir. Çünkü, medreselerin avlularında doğanın gücü hakimdir. Oysa, T.T.K. Binası'nın avlusunda içeri sızan ışık bile öylesine kontrollüdür ki, güneş ışığı doğrudan mekanın içine ulaşmaz. İnsana ulaşan sadece aydınlıktır. Yapının iç mekanına, sahip olduğu sükuneti, ağırbaşlı, dingin ve huzur verici hali bahşeden de bu aydınlıktır. Yapı, bu haliyle Cansever'in içerikte önermiş olduğu tarih bilinciyle

aydınlanıyor, gibidir. Işık, içeriği ifade edici bir işaret, semiotik bir araç olarak kullanılmıştır.

Yapının özellikle giriş cephesinde iyice belirginleşmiş olan sağırlık ise, koruma ifadesini başarılı bir şekilde vermiştir. Bu ifade, binanın betonarme konsollarla zeminden kopartılması ile iyice pekiştirilmiştir. Bu, geleneksel konuttaki dış cephe anlayışına biçimsel olmayan bir göndermedir. Bireysel mekanlar ise; organizasyon, malzeme ve ışıklandırma ile farklılaştırıldıkları gibi, bu mekanlar cephede ifade edilmekten kaçınılmamıştır.

T.T.K. Binası'nın, Cansever'in islami yönünü vurgulayan özel bir düzeni olduğu dikkat çekicidir. Yapı, belirli oranlarda özgür kendi kimliği olan elemanlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte, bu elemanlar hem bir birey, hem de bütünün parçası gibidirler, elemanlar tek tek yalnız başlarına gönderme yapma hakkına sahip değildirler. Göndermeyi yapının kendisi, yani bu elemanların oluşturmuş olduğu bütünlük yapar. Yapı, tasavvuftaki "çoklukta birlik" (vahdet-i vücud) ilkesinin yorumlanmasıdır.

Cansever'in yapının biçim dili için tercih ettiği "sembolik gösterge" sistemi aynı zamanda yapının içeriğinin de gereğidir. Çünkü tasarımcı, içeriği oluştururken amaçlamış olduğu bilinç düzeyini ancak sembolik gösterge sistemi ile yansıtabilirdi.

Cansever, yapının biçimlenişinde, evrensel ile gelenekseli birleştirip yorumlamayı amaçlamış olmasına rağmen, malzemeyi kullanımında, geleneksel malzeme ile çağdaş-evrensel malzemenin birlikte eritilmesi yolunu benimsememiştir. Onun yerine bu iki malzemenin farklı diller konuşarak çağrışım yapımları ya da biçim ile verilmek istenen dışa kapalılık ifadesini güçlendirmeleri düşünülmüştür.

Yine Ağa Han Mimarlık Ödülü Seçici Kurul Raporu'nda yer alan; *"Modern malzeme ve biçimlerin geleneksel olanlar ile yanyana bulunuşu vakur bölgeci tavırla nesnel akılcılığı kaynaştırıyor"* [7] yorumuna ise katılmak doğru bir davranış olmayacak gibi görünmektedir. Çünkü, dış cephede iyi işçilikli ve kalıplı betonarme karkas abartılarak teknolojik ifade aracı olarak kullanılmıştır. Onunla birlikte kullanılan kaba yontulmuş Ankara taşı ise hem D.T.C.F. Binası'na gönderme yapar, hem de koruyuculuk ifadesini arttırır ve binaya kamusal yapı kimliğini kazandırır.

"Malzeme kullanımında mahalli taş ve onun ifadesi ile Anadolu kültürlerinin Antik ve Yakın Çağ temsilcilerinin bağlantılarını belirtmek

gayesiyle Marmaris mermeri veya Marmara mermeri gibi malzemelerden faydalanılmış ve bunların çağdaş insanın gözü ile değerlendirilmesine çalışılmıştır.

Çağdaş bir malzemenin (Alüminyum'un doğramalarda) kullanılışında modern teknolojinin gelişmiş olmak, kesinlik gibi değerlerinden faydalanılırken, bu değerlerin tek taraflı ele alınmasını önlemek üzere birleştirici ve ayırıcı kafes gibi geleneksel mimari unsurlar kullanılmıştır. Modern malzemenin kesinlik ifadesinin meşe gibi değerli ahşap malzeme ile değerlendirilmesi öngörülmüştür [8]."

İç mekanda ahşap, modern malzemenin kesin kararlı ifadesine karşılık geleneksel malzeme ile oluşturulmuş olan geleneksel biçimin belirsizlik duygusunu ifade etmek için kullanılmıştır. Aynı zamanda kafeslerin arkasında yer alan mekanların kişiye özerk bölümler olmaları, mahremiyet duygusunu da çağrıştırmaktadır.

"Bakır çatının örten, koruyan ve aşığılara doğru sarkan taşduvar kaplaması ile gelişen ifadesinin karşılaşması [9]" gibi bir açıklamaya gerek duyan tasarımcının çatıda bakırı kullanarak nasıl bir gösterge sistemi kurduğunu anlamak ve vermeye çalıştığı ifadeyi okuyabilmek ise olanaklı değil. Acaba çatının, yapı ile gökyüzü, geçmiş ile gelecek arasındaki bağı kuran bir eleman olması, çatıda bu malzemenin kullanılması ile geleceğe yönelmeyi mi simgelemektedir?

Malzemenin kullanımında tasarımcının, yeni rasyonalistlerin de düştüğü kaosa daldığı görülür. Modernizm tarihten kopmuştu. Çünkü, yeni malzeme ile eski teknolojide ve geleneksel malzeme ile ise yeni teknolojide yapı üretmek mümkün değildi. Yeni rasyonalistler ise gelenek ile kopan bağı kurmaya çalıştılar ve çalışmaktalar. Onların tasarımlarında gelenekselden alınması gereken dersler; biçimlerin arkasındaki özü aramak şeklinde ortaya çıkıyor. Ancak geleneksel malzemenin yeniden yorumlanması söz konusu olduğunda, teknolojinin yukarıda belirttiğimiz açmazı sonucu iş; ya yeni teknoloji ile geleneksel malzemenin diyalektiğini vurgulamaya dökülüyor, ya da geleneksel biçim çağrışım amacı ile kullanılmıyor olmasına rağmen, geleneksel malzeme, bu amaçla kullanılıyor. Cansever de aynı zorunluluğun sonucu olarak her iki yolu da kullanmıştır. Zaten bu sorunun da başka türlü bir çözümü yok gibi görünüyor şu halde.

Programı nedeniyle küçük bir yapı olan T.T.K. Binası, çevresindeki anıtsal yapıların yanında ezilmemesi için doğal taş ile kaplanmıştır. Böylelikle bina, kamusal yapı kimliğini kazanarak

anıtlaşmıştır. Beton yüzeylerin aynı renklerle boyanması hem bu özelliği vurgulamış, hem de yapıya ağırbaşlı bir hava vermiştir. Çevresindeki yapılar ile ilişkileri, binanın cephe malzemesini ve rengini etkileyen önemli bir faktör haline gelmiştir.

Özellikle D.T.C.F. Binası'nın ön cephesindeki renk düzeni malzemenin rengi konusunda önemli bir veri oluşturmuştur. Böylelikle eğitim kurumları arasında yer alan bir bilimsel çalışma merkezinin yani bir anlamda eğitim kurumunun, onlarla uyumu aranmıştır. Bir eğitim kurumu binasına gönderme yapılarak, T.T.K.'nın tarih bilinci aşılıyarak toplumu eğitime işlevi çağrıştırılmıştır.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA YERİNE

Bir sanat yapının içeriğinin biçime dönüşümü sırasında alınmış olan konstrüktif ve semiotik kararlar yapının re prodüksiyonu için bir anahtar işlevindedirler. Tüm bu bilgilerin ışığı altında, yapının içeriği hakkında duyulacak kuşkuların, içeriğin biçime dönüşmesi sırasında hissedilmesi pek mümkün değildir denilebilir. Yani, içerik biçim ilişkisi tutarlıdır. Yapı bu açıdan argonun basitliğine düşmeyen ama anlaşılabilirlik bunalımını da yaşamayan seviyesi ile içerik biçim uygunluğunu vurgulayan olumlu bir örnektir.

KAYNAKÇA

- [1] Colquhoun, A., Mimari Eleştiri Yazıları, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, (1990), s. 165.
- [2] Kagan, M., Estetik ve Sanat, Altın Kitaplar Yayınevi, 1982, s.404.
- [3] Akgün, B., "Turgut Cansever", Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı Yüksek Lisans Dersi Bahar Dönemi Ödevi, Ankara, (1992).
- [4] Cansever, T., "Türk Tarih Kurumu", Mimarlık Dergisi, (Aralık 1966), s.25-27.
- [5] Cansever, T., "a.g.m.", (Aralık 1966)
- [6] Özel, İ., "Ağa Han Ödülü Seçici Kurul Raporu", Çevre Dergisi, (Ekim 1980-Ocak 1981), s. 13-15.
- [7] Özel, İ., "a.g.m."
- [8] Cansever, T., "Türk Tarih Kurumu", Mimarlık Dergisi, (Şubat 1968), s.22-25.

[9] Cansever T., "a.g.m.", (Aralık 1966)